

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН РЕГІОНУ

Сучасна система економічних відносин окремих регіонів країни вимагає формування сталої системи соціального партнерства, що передбачає залучення до співпраці широкі кола громадськості. Предметом дослідження виступають теоретико-прикладні засади формування ефективної системи соціального партнерства на рівні областей України. У дослідженні використані методи системного підходу, структурно-логічного аналізу, синтезу та узагальнення. Гіпотеза дослідження передбачає підхід, за яким система економічних відносин регіону формується за рахунок взаємодії представників різних соціальних груп, ігнорування інтересів жодної з них неможливе, а формування партнерських відносин сприятиме стабільності економічної системи регіону. Визначені особливості розвитку соціального партнерства представляють собою трирівневий механізм його формування; визначені недоліки системи та надані рекомендації дозволять ліквідувати формальний підхід і запровадити ефективну систему соціального партнерства в системі економічних відносин областей України, що складає оригінальну та практичну значимість дослідження. Сучасна система соціального партнерства в Україні потребує оновлення на регіональному рівні із залучення широкого кола учасників, врахування їх інтересів в системі економічних відносин, тому подальші дослідження будуть присвячені деталізації організаційно-економічного механізму формування соціального партнерства задля стабільного розвитку регіону.

Ключові слова: соціальне партнерство, система економічних відносин регіону, соціальний діалог, соціальна відповідальність, розвиток.

Постановка проблеми. Ера суто економічних інструментів та важелів розвитку залишилась у далекому минулому. Закони розвитку суспільства у XXI сторіччі переписуються наново, тому на зміну економічним пріоритетам приходять пріоритети соціальні. Трансформація систем життєдіяльності вимагає пошуку інших підходів до формування нового громадянського суспільства, яке, з одного боку, зможе конкурувати на світовому ринку економічних послуг, а з іншого – створить сприятливі умови життя для населення окремих регіонів і, відповідно, країни в цілому.

Україна на шляху власної трансформації переживає зараз кризу тієї самої трансформації, коли старі інструменти вже не працюють, а власні модифікації нових підходів ще не сформовано. Соціальне партнерство є одним з таких ефективних підходів, який добре зарекомендував себе в інших державах, але так і не реалізовано у повному обсязі в нашій країні.

Найчастіше, соціальне партнерство розглядається як результат ефективної взаємодії роботодавця та найманих працівників в межах окремого підприємства, але стан вітчизняної економіки в умовах сучасних реформ вимагає впровадження та розвитку со-

ціального партнерства на регіональному рівні, із залученням до співпраці не тільки галузевих але і міжсекторальних партнерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема адаптації світового досвіду формування соціального партнерства та визначення власної моделі соціального діалогу (як передумови його виникнення) для ефективної взаємодії в економічному середовищі достатньо активно досліджується вітчизняними науковцями. Серед них варто виділити А. Калину [1], В. Шедякова [2], О. Петроє, Г. Осового та В. Вареницю [3], Л. Борисову [4], В. Красномоветь [5], та ін.

Зокрема, А. Калина розглядає не саме соціальне партнерство, а соціальний діалог, як механізм його формування. Автор досліджує суто теоретичні питання на загальнодержавному рівні, наголошує на тому, що, для формування сталої взаємодії, цілі соціального діалогу мають відповідати соціальній політиці держави [1, с. 388].

О. Петроє, Г. Осовий та В. Варениця, висвітлюючи недоліки існуючої моделі соціального діалогу, пропонують її модернізацію шляхом розширення кількості його учасників, але науковці також розглядають проблему тільки на національному рівні [3, с. 229],

а запропонований підхід, незважаючи на свою раціональність так і не втілено у життя.

На відміну від вищезгаданих дослідників, В. Шедяков здійснює аналіз особливостей саме соціального партнерства, як системи усталеної взаємодії між роботодавцем та працівниками підприємства, характеризує його як додатковий організаційний ресурс, що сприяє підвищенню продуктивності праці на окремому підприємстві та у суспільстві в цілому [2, с. 90].

Л. Борисова, як і В. Шедяков, аналізує ситуацію щодо сучасного соціального партнерства та розглядає цілі його створення, рівні, визначає основні проблеми та напрями вдосконалення системи соціального партнерства в Україні, наголошуючи на тому, що, незважаючи на тривалий період провадження, соціальне партнерство так і залишається на стадії становлення та потребує належної законодавчо-нормативної підтримки [4, с. 353].

У своїх публікаціях В. Красномоєць висвітлює соціальне партнерство як результат соціальної відповідальності бізнесу. Автор пропонує організаційно-економічний механізм формування ефективної системи соціального партнерства, але, чомусь, головна відповідальність покладається тільки на бізнес-спільноту [5, с. 193]: фактично, порушується принцип рівноправних взаємовідносин, за якими мають співпрацювати партнери.

Представлений аналіз публікацій свідчить про наявність ґрунтовних теоретичних напрацювань у сфері соціального партнерства, достатньо дослідженим є локальний рівень в межах окремих підприємств. Більшість науковців розглядають соціальне партнерство тільки як систему взаємовідносин між роботодавцем та підпорядкованими йому працівниками, такий підхід запроваджується не тільки на рівні окремих підприємств, а і на рівні держави в цілому. У той же час майже не висвітлюється ситуація щодо соціального партнерства на регіональному рівні. Саме цей аспект соціального партнерства потребує додаткового висвітлення та опрацювання.

Мета статті. Визначення особливостей та умов ефективного розвитку соціального партнерства в системі економічних відносин регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вже ні в кого не виникає сумнівів,

що наявність соціального партнерства є обов'язковою умовою успішного функціонування будь-яких соціально-економічних систем. Цей факт доведено накопиченим досвідом інших більш розвинених держав світу. Формування ефективного інституту соціального партнерства в Україні має відбуватися відповідно до встановлених світових стандартів та вимог, які висуваються для учасників таких взаємовідносин.

Для визначення чітких засад розвитку соціального партнерства у соціально-економічному середовищі регіону варто ідентифікувати основні засади його формування. У вітчизняному науковому середовищі виникнуло два теоретичних підходи, які варто розглянути.

1. У якості засад формування соціального партнерства розглядається соціальний діалог, який визнаний вагомим суспільним явищем, що охоплює соціальні та економічні аспекти розвитку суспільства [3, с. 224]. Більше того, у певних джерелах ставиться під сумнів що є першочерговим – соціальний діалог чи соціальне партнерство. Зокрема, Н. Громадська вважає, що соціальне партнерство – поняття значно ширше за соціальний діалог [6, с. 11] і розглядає соціальний діалог лише як один з механізмів реалізації соціального партнерства.

2. Основою розвитку соціального партнерства вважається соціальна відповідальність бізнесу, яка передбачає врахування роботодавцями інтересів найманих працівників [5, с. 192].

Жоден із запропонованих варіантів не можна вважати вичерпним. Вони потребують об'єднання та критичного доповнення. Отже, у загальному розумінні соціальний діалог розглядається як процес зближення позицій та пошуку компромісу між сторонами з метою врегулювання та вирішення проблем соціально-трудових відносин. Згідно з класичним підходом, соціальний діалог може бути двостороннім (роботодавці та наймані працівники) або тристороннім (до роботодавців та працівників приєднуються державні органи влади). Тобто, за визначеним підходом, соціальне партнерство – це усталений соціальний діалог між роботодавцями, найманими працівниками (або їх професійними об'єднаннями й органами державної влади). Водночас, сучасна парадигма регіонального соціально-економічного розвитку визначає необхідність залучення до діалогу

не тільки профспілкових організацій, але і інших громадських об'єднань, що представляють інтереси різних соціальних груп які мають активну громадську позицію та бажають приймати участь у вирішенні проблем власного регіону.

Соціальна відповідальність у економічному середовищі асоціюється, перш за все, з відповідальністю бізнесу перед власними працівниками, споживачами, партнерами, населенням регіону, у якому функціонує. Але, у контексті формування соціального партнерства, соціальна відповідальність розглядається на базовому рівні, а саме як відповідальність по відношенню до найманих працівників (так звана внутрішня соціальна відповідальність). Саме таке трактування

покладене в основу формування соціального партнерства не тільки на локальному, але й галузевому та національному рівні. Прихильники такого підходу розглядають соціальне партнерство як результат соціальної відповідальності бізнесу у соціально-трудовій сфері; відносини спрямовані на досягнення компромісу та захист інтересів працівників і роботодавців [5, с. 192]. Натомість, у сучасних умовах господарювання регіону соціальну відповідальність слід розглядати як відповідальність усіх учасників економічної діяльності, які взаємодіють між собою.

Спираючись на представлені висновки, можна надати таку схему механізму формування соціального партнерства серед учасників економічних відносин регіону (рис. 1).

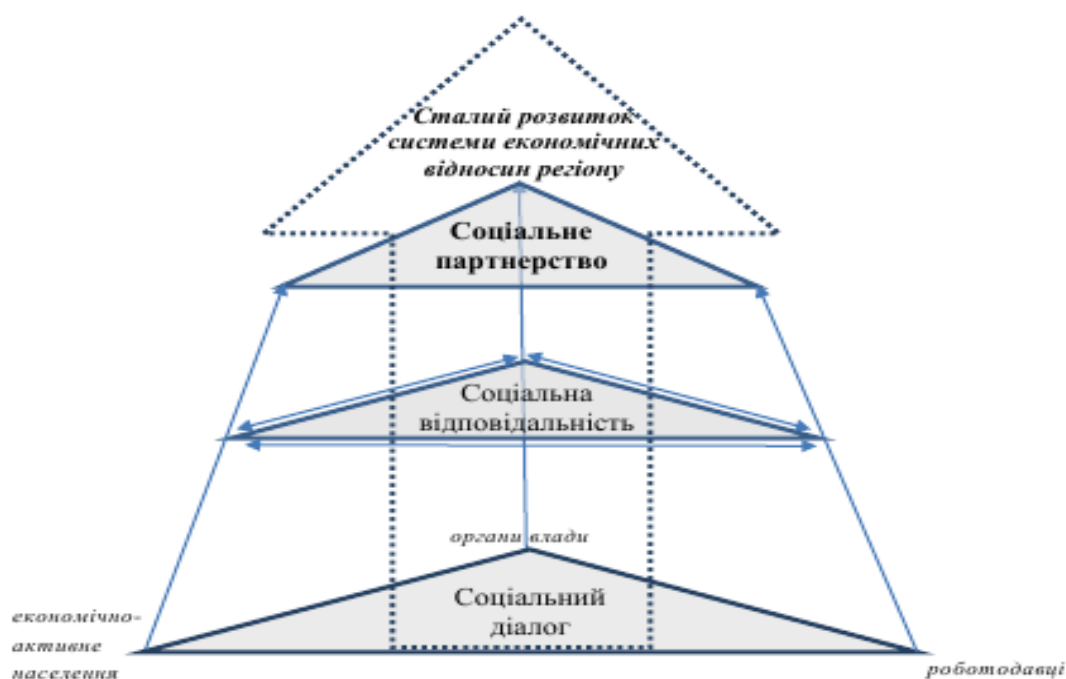

Рис. 1. Механізм формування та розвитку соціального партнерства в системі економічних відносин регіону.

Джерело: розроблено автором

Відповідно до схеми у основі розвитку соціального партнерства на регіональному рівні знаходиться соціальний діалог між учасниками економічної діяльності. Як зазначалося вище, для сталого але динамічного розвитку територіальних економічних систем замало залучати тільки найманих працівників чи профспілки, які репрезентують їх інтереси. До діалогу окрім громадських об'єднань з метою формування так званої «економіки знань» необхідно залучати освітні та наукові кола регіону. На особливу увагу заслуговують представники малого бізне-

су, яким відведена провідна роль у постіндустріальну епоху розвитку суспільства, адже вся світова у тому числі і українська економіка тягнє до поступової індивідуалізації попиту. У таких умовах великі підприємства стабільно втрачають свої ключові позиції, адже, на відміну від малих, не спроможні швидко переорієнтовуватися на нові потреби потенційних споживачів. Дана тенденція найбільш відчутна на рівні окремих областей України: сильний сектор малого бізнесу гарантує високу конкурентоспроможність регіону як суб'єкта економічної діяльності на

національному та світовому ринку, і навпаки, відсутність уваги до таких учасників призводить до стагнації та втрати конкурентних позицій.

Наступний – проміжний щабель реалізації механізму на представленій схемі – це формування соціальної відповідальності в системи економічних відносин регіону. Перехід на цей рівень можливий за умови наявності стабільного соціального діалогу, що ґрунтується на засадах репрезентативності, рівноправності та поінформованості сторін. Крім того, варто зауважити, що соціальну відповідальність має нести не тільки бізнес. Цей факт особливо важливо усвідомити на теренах пострадянського простору, де превалює пасивна позиція серед населення що якнайкраще відображає відоме українське прислів'я: «Моя хата скраю...». Сучасне трактування соціальної відповідальності передбачає усвідомлення власних обов'язків та намірів діяти відповідно до очікувань, норм та потреб суспільства, а також відповідати за свої вчинки у випадку їх порушення. «Залізний закон відповідальності», який було сформовано ще у 70 роки XX-го століття американським науковцем В. Девісом, говорить що «у кінцевому рахунку, ті, хто використовує владу не у той спосіб, який суспільство вважає відповідальним, можуть втратити її» [7, с. 150]; з огляду на обставини він має бути доповнений: «..., але байдужість населення до суспільних проблем та безвідповідальності влади тільки породжує її свавілля». Іншими словами, кожна сторона налагодженого діалогу має враховувати власні права та обов'язки, закріплені юридичними (у певних нормативно-законодавчих актах, угодах) та соціальними нормами, прийнятими на рівні держави та конкретного регіону. Юридична відповідальність, як складова соціальної, відіграє провідну роль, і для подальшого формування соціального партнерства передбачає чітку фіксацію системи відповідальності у разі невиконання взятих на себе обов'язків. Зокрема, важливим аспектом реалізації соціальної відповідальності з боку населення, окрім реалізації власних, є контроль виконання взятих на себе обов'язків з боку представників бізнесу, влади та притягнення до відповідальності у разі їх невиконання. Наявність прав та обов'язків у кожній стороні-учасника економічної діяльності регіону на схемі представлена двосторонні-

ми стрілками навколо трикутника соціальної відповідальності.

Результатом всебічного прояву соціальної відповідальності всіх учасників економічної діяльності стає формування соціального партнерства – це третій щабель розвитку. Реалізація такого трирівневого механізму забезпечує стабільний розвиток системи економічних відносин регіону; на схемі цей процес позначено наскрізною пунктирною стрілкою (рис 1.).

У багатьох країнах процес формування соціального партнерства супроводжується створенням відповідних консультативно-дорадчих органів (комісій) на регіональному рівні. Україна не стала виключенням і Указом Президента у 1993 р. було створено Національну раду соціального партнерства [9], яку протягом наступних двадцяти років трансформовано у Національну тристоронню соціально-економічну раду [10]. Незважаючи на формальні ознаки впровадження системи на національному та локальному рівні, її наявність на рівні окремих регіонів майже не відстежується:

- територіальні представництва органів соціального партнерства відкриті не у всіх обласних центрах;

- консультативно-дорадчий характер діяльності даних структур не вимагає від органів влади обов'язкової реалізації прийнятих рішень; як наслідок відсутня система громадського контролю за виконанням досягнутих між соціальними партнерами домовленостей;

- низький рівень довіри населення до професійних об'єднань призводить до формалізації участі даних організацій у процесі підписання регіональних угод, інші громадські організації взагалі не залучаються (це не передбачено діяльністю Національної тристоронньої соціально-економічної ради).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціальне партнерство – це ефективний інструмент безконфліктної організації економічних відносин, який довів свою ефективність на локальному рівні (між роботодавцем та найманими працівниками), але для досягнення такого позитивного результату на рівні регіону необхідно:

- формування позитивного іміджу провідних профспілкових організацій регіону;

- розробка належної нормативно-регуляторної бази діяльності органів соціального партнерства, яка визначатиме реальні

важелі впливу на соціально-економічний розвиток регіону, а також чітку систему громадського контролю за процесом реалізації спільно-прийнятих рішень;

- залучення до участі соціальному партнерстві провідних науково-освітніх установ та громадських організацій регіону;

- формування сталої мережі співпраці з відповідними органами соціального партнерства на місцевому рівні (у містах та районах області).

Імплементація зазначених пропозицій дозволить врівноважити інтереси всіх учасників економічної діяльності на рівні окремих областей України та сприятиме стабільному економічному розвитку країни в цілому.

Література

1. *Калина А. В.* Сутність соціального діалогу та його роль у формуванні соціально-трудових відносин / А. В. Калина // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. – 2012. – Вип. 6. – С. 384–389.

2. *Шедяков В. Е.* Развитие соціального партнерства в контексте постиндустриальних трансформацій трудових отношений / В. Е. Шедяков // Економіка України. – 2012. – № 10. – С. 80–91.

3. *Пертоє О.* Сучасний стан та пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку національної моделі соціального діалогу в Україні / О. Пертоє, Г. Осовий, В. Варениця // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2010. – № 3. – С. 222–231.

4. *Борисова Л. П.* Проблеми та перспективи розвитку соціального партнерства в Україні / Л. П. Борисова // Економіка і суспільство. – 2016. – № 3 – С. 350–354.

5. *Красномовець В. А.* Перспективи розвитку системи соціального партнерства в Україні / В. А. Красномовець // Фінансовий простір. – 2013 – № 4(12). – С. 191-195. 3

6. *Громадська Н. А.* Соціальний діалог: [навчальний посібник] / Н. А. Громадська. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2012. – 188 с.

7. *Инновации в российском профсоюзном движении: практика, проблемы.* – М.: ИМЭМО РАН, 2010. – 352 с.

8. *Петров А. В.* Региональные проблемы социального партнерства в условиях современных глобальных трансформаций / А. В.

Петров, М. М. Сунарчина / Общество. Среда. Развитие (Terra Humana). – 2011. – № 2. – С. 89–93.

9. «Про Національну раду соціального партнерства». Указ Президента України № 34/93 від 8 лютого 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/151/93>

10. «Про Національну тристоронню соціально-економічну раду». Указ Президента України N 347/2011 від 2 квітня 2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2011>

Reference

1. *Kalina, A. V.* (2012) Essence of social dialogue and its role in formation of social and labor relations. Bulletin of the Ivan Ogiienko Kamyanets-Podilsky National University. Economic sciences, 6, 384-389.

2. *Shedyakov, V. E.* (2012) Development of Social Partnership in the context of labor relations postindustrial Transformation. Economy of Ukraine, 10, 80-91.

3. *Pertoe, O. & Osovy, G. & Varenitsa, V.* (2010) .The Current State and Priority Areas of State Policy on the Development of the National Model of Social Dialogue in Ukraine. Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 3, 222–231.

4. *Borisov, L. P.* (2016) Problems and prospects of social partnership in Ukraine. Economy and Society, 3, 350-354.

5. *Krasnomovets, V. A.* (2013) Perspectives of development for the system of social partnership in Ukraine. Financial Space, 4 (12), 191–195.

6. *Hromads'ka, N. A.* (2012) Social dialogue. Mykolayiv. Petro Mohyla Black Sea National University, 188.

7. *Innovations in the Russian Trade Union Movement: Practice, Problems.* (2010) Moscow. IMEMO RSA, 352.

8. *Petrova, A. V. & Sunarchina M. M.* (2011) Regional problems of social partnership in the conditions of modern global transformation. Society. Environment. Development (Terra Humana), 2, 89–93.

9. *About the National Council of Social Partnership.* (1993). Decree of the President of Ukraine № 34/93. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/151/93>.

10. *About the National Tripartite Social and Economic Council.* Decree of the President of Ukraine N 347/2011, (2011 Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2011>.

Прямухina Н. В.

Развитие социального партнерства в системе экономических отношений региона

Современная система экономических отношений отдельных регионов страны требует формирования устойчивой системы социального партнерства, предусматривающего привлечение к сотрудничеству широкие круги общественности. Предметом исследования выступают теоретико-прикладные основы формирования эффективной системы социального партнерства на уровне областей Украины. В исследовании использованы методы системного подхода, структурно-логического анализа, синтеза и обобщения. Гипотеза исследования предполагает подход, согласно которому система экономических отношений региона формируется за счет взаимодействия представителей различных социальных групп, игнорирование интересов одной из них невозможно, а формирование партнерских отношений будет способствовать стабильности экономической системы региона. Определенные особенности развития социального партнерства представляют собой трехуровневый механизм его формирования; идентифицированные недостатки системы и представленные рекомендации позволят ликвидировать формальный подход и реализовать эффективную систему социального партнерства в системе экономических отношений областей Украины, что составляет оригинальную и практическую значимость исследования. Современная система социального партнерства в Украине на региональном уровне нуждается в обновлении с привлечением широкого круга участников, учетом их интересов в системе экономических отношений, поэтому дальнейшие исследования будут посвящены детализации организационно-экономического механизма формирования социального партнерства для устойчивого развития региона.

Ключевые слова: социальное партнерство, система экономических отношений региона, социальный диалог, социальная ответственность, развитие.

Pryamukhina N.

Development of social partnership in the system of region economic relations

The modern system of economic relations of some country regions requires the formation of a sustainable social partnership system, which involves a wide range of publics in cooperation. The purpose of the study is to identify the features and conditions for the effective development of social partnership in the system of region economic relations of Ukraine. The subject of the study is the theoretical and practical principles for formation of an effective system of social partnership at the level of Ukrainian regions. The study uses methods of systematic approach, structural-logical analysis, synthesis and generalization. The hypothesis of the study involves the approach by which the system of economic relations of the region is formed at the expense of the interaction of various social groups representatives, ignoring the interests of any group is impossible, and the formation of partnerships will contribute to the stability of the economic system in the region. During the research it was discovered that two different approaches to social partnership development were formed in the national scientific publications, which were proposed to be combined and supplemented: the social dialogue between the authorities, business and representatives of trade unions and other public associations, which, due to their own social responsibility forms a stable partner socio-economic relationship are recognized as a bases of social partnership at the regional level. The identified features of the development of social partnership are a three-tier mechanism for its formation; certain weaknesses of the system and the provided recommendations will allow to liquidate the formal approach and introduce an effective system of social partnership in the system of economic relations for the Ukraine regions, which makes the original and practical significance of the research. The modern system of social partnership in Ukraine needs to be updated at the regional level to involve a wide range of participants, taking into account their interests in the system of economic relations, therefore further research will be devoted to detailing the organizational and economic mechanism of forming a social partnership for the stable region development.

Key words: social partnership, system of region economic relations, social dialogue, social responsibility, development.

Рецензент: Д'яченко Ю. Ю. – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри «Міжнародна економіка і туризм» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна.

Reviewer: Dyachenko Yu. – Professor, Ph.D. in Economics, Associate Professor, Head of the International Economics and Tourism Department of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

e-mail: y.dyachenko@i.ua

*Стаття надійшла до редакції 10.08.2018 р.
Стаття прийнята до друку 18.09.2018 р.*